

DE FUNDAMENTEN

RAMSEY NASR

*De
fundamenten*

2021

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM

Copyright © 2021 Ramsey Nasr
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur Lenny Oosterwijk
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker
Druk Wilco, Amersfoort
Bindwerk Abbringh, Groningen
ISBN 978 94 031 3231 0
NUR 301

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

‘Onze manier van leven en onze waarden zijn de uitdrukking van de maatschappij waarin we leven. En daar klampen we ons aan vast. (...) Ik heb ruim tien jaar in eenzame opsluiting gezeten. Ik had alle tijd. Ik heb zeven jaar geen boek opengeslagen. Het gaf me tijd om na te denken. En dit heb ik ontdekt. Ofwel je bent gelukkig met erg weinig zonder jezelf te overbelasten, omdat je blijdschap in jezelf hebt, ofwel je komt nergens. Dit is geen pleidooi voor armoede. Het is een pleidooi voor soberheid. Wij creëerden een consumptiemaatschappij die altijd zoekt naar groei. Als er geen groei is, is het tragisch. We hebben massa’s overbodige behoeften uitgevonden. Je moet blijven kopen, weggooien, en we verwaarlozen ons leven. Als ik of jij iets koop, betalen we niet met geld: we betalen met de tijd van leven die we hebben besteed aan het verdienen van dat geld. Het verschil is dat je geen leven kunt kopen. Het leven verstrikt gewoon. En het is vreselijk om je leven te verspillen door je vrijheid in te leveren.’

JOSÉ MUJICA,

president van Uruguay tussen 2010 en 2015

(bron: de documentaire *Human* (2015) van Yann Arthus-Bertrand)

INHOUD

Maart 2020 – *de etymologische maanden*

II

September 2020 – *een giftig gebied*

25

Februari 2021 – *de fundamente*

43

Epiloog

135

Verantwoording

141

Voor wie dit leest

Drie essays, drie punten in de tijd. Elk vormt een eigen uitkijkpunt. Loop je verder, dan is het landschap alweer veranderd.

Op het eerste stuk, geschreven in de beginweken van de eerste lockdown, kijk ik inmiddels terug als op een gebeurtenis van lang geleden. Het is een herinnering geworden. Daarom vormen de essays eveneens een dagboek: drie ellenlange dagen in een stilstaand jaar.

Het laatste stuk is het langst. Deze dag is nog maar net begonnen.

DE ETYMOLOGISCHE MAANDEN

Amsterdam, maart 2020

Raamvertellingen doen het goed in tijden van quarantaine. Iedereen wil ineens Boccaccio lezen. Het ontstaan van de *Decamerone* is bekend: het is 1348, de pest woedt in Florence. Een van de inwoners die alles van nabij meemaakt is de schrijver Giovanni Boccaccio. Hij overleeft – maar zijn vader niet, zijn stiefmoeder niet, veel van zijn vrienden evenmin. Vlak na de pest, als de Florentijnse bevolking met misschien wel de helft is teruggesnoeid, begint Boccaccio te schrijven aan een boek

waarin hij deze ziekte wederom door zijn stad laat razen. Ditmaal echter vlucht hij, bij gratie van zijn personages: hij verzint een gezelschap van tien vrienden en laat hen aan de stad ontsnappen. Hoog in de Toscaanse heuvels wachten ze betere tijden af. Ze vertellen elkaar verhalen, tien dagen lang, om elkaar te verpozen en te vermaken, en keren uiteindelijk gezond naar de stad terug.

We zijn 672 jaar verder. Opnieuw legt een ziekte de wereld plat. Theatergezelschap ITA besloot daarom de *Decamerone* in delen voor te lezen zolang als het duurt: elke dag één verhaal, vastgelegd op camera in een lege zaal van de Amsterdamse stadsschouwburg. Directeur Ivo Van Hove vroeg of ik de aftrap wilde geven. Ik keek in mijn agenda. Ja hoor, ik kon nog net: tot juni was mijn leven gecancelld. En dus stapte ik op maandagochtend op mijn fiets. Ik ging zowaar *naar mijn werk*. Een week lang had ik maar wat thuisgezeten, de onnutte tijd doorgebracht in isolatie en tribulatie – een begrip dat ik enkel kende uit de Bijbel, maar dat weer helemaal hip en happening was: in de war, hologig, een glas wijn in de hand, starend naar de tv en naar alle krantenkoppes. Nu fietste ik naar de schouwburg, doorstraald van tomeloze energie. Dolgelukkig omdat ik een verhaaltje

mocht komen voorlezen. Mijn wekker en ik, we hadden weer bestaansrecht.

Uit de online reacties op het *Decamerone*-project lees ik eenzelfde soort enthousiasme terug. Nu veel kunstvormen zijn weggevallen, snakt men ernaar, als naar een remedie tegen stilstand. Je merkt het ook aan het aantal online leesgroepjes dat sinds kort overal is opgedoken. De een vraagt om boekentips, de ander mailt dagelijks gedichten naar wie maar wil. Ook toen ikzelf een paar dagen na elkaar poëzie van Vasalis en Van Ostaijen op Facebook plaatste, waren de reacties gretiger dan anders. Nadat ik het had gewaagd een dag niets te plaatsen kreeg ik een boos privébericht: ‘Wanneer komt er weer een gedicht??’

Weinig instanties hebben zoveel aan leesbevordering gedaan als Covid-19. Daarmee duikt in de media ook de vraag op naar het belang van kunst. De laatste keer dat dat gebeurde was in 2010. Toen waarde weliswaar geen virus maar wel Halbe Zijlstra door het land, ons eigen mislukte plurkenplaagje. Het kabinet Rutte I kondigde in dat jaar vernietigende bezuinigingen aan op kunst en cultuur, waardoor de sector gedwongen werd zichzelf de Grote Bestaansvraag te stellen. Wat is dat, kunst? Wat

is onze toegevoegde waarde? Waarin schuilt ons belang? Ik herinner me pleidooien waarin krampachtig werd getracht de taal van het kabinet te leren spreken: gewezen werd op de grote economische waarde van kunst of op haar veronderstelde nut voor de samenleving. Terwijl haar kracht nu juist ligt in het ontbreken daarvan.

de waarheid is
zij heeft geen nut
kunst is maar een bijproduct
ze is niet nodig om te kunnen
eten, neuken, ademen

Deze regels zijn afkomstig uit een gedicht dat ik toen schreef als dichter des vaderlands: 'Uit nutteloze noodzaak'. De nutteloosheid van kunst werd in de jaren daarna mijn motto en mijn mantra.

Ik had ongelijk.

Uit alle ervaringen van de laatste weken blijkt dat kunst een handvat heeft gekregen. Gedichten, verhalen, boeken worden nu benut als gebruiksvoorwerpen. Ik zag het pas goed toen ik een van mijn favoriete gedichten van Hans Lodeizen herlas.

Er is niets zo zoet als 's avonds onder
de bloemen te zijn.

probeer het eens
licht het dak op en
alle sterren komen los te zitten

als de tuinman met
zijn wilde spuit vele bloemen
van hun stelen rukt en
vrolijk een deuntje fluit
denkend aan de avond

ruik de
verlichting juist boven
de aarde, glimlachend,
drinkend van het water

natuurlijk zijn wij
onder het dak vandaan
de tuin ingelopen.

Dit gedicht verplaatst ons. Het zijn niet meer dan letters, abstracte tekens. Maar door ze te lezen hebben we gedurende een kort moment, de duur van het gedicht, buiten gestaan, in een merkwaardige tuin. We hoefden slechts het schedeldak op te lichten. Dat is wat elk gedicht, elk verhaal, elke roman, elke kunstvorm vermag. Theater, beeldende kunst, muziek, dans, opera: ze brengen ons voor een ogenblik buiten onszelf. Het is een vorm van extase. ‘Ek’ betekent ‘uit’ in het Oudgrieks, ‘stasis’ betekent ‘toestand, stilstand’. Het begrip heeft weinig te maken met hysterie of religieuze gekkigheid. Extase is het verschijnsel dat ons verlost uit de stilstand.

Geen wonder dat we nu, in tijden van quarantaine, zo van poëzie houden, terwijl we er normaal gesproken met een boog omheen lopen. De meesten van ons hebben normaal gesproken namelijk helemaal niet zo’n zin in verandering. Ik geloof niet dat er één volk ter wereld is dat van oudsher zo beducht is voor extase. Heel Holland Bakt.

Er speelt nog iets anders. Kunst deelt een onverwachte eigenschap met het coronavirus. Ze heft ons normale, veilige bestaan op, gooit al onze zekerheden overhoop, doorbreekt elke routine. Met dus dat ene